

AV KJELL NORDSTOKKE

I) Er det mulig å gi profesjonell diakonal praksis en teoretisk ramme på en måte som gjør det mulig å utvikle diakonivitenskapen som eget

med sterke oppfatninger, og langt mindre på hva kristne har gjort og organisert som diakonal virksomhet.

Årsaken til at diakonien har fått denne marginale posisjonen i teologifaget kan

også være at det er vanskelig, ja, kanskje umulig, å utvikle diakonien som eget temaområde i akademisk forstand. Hvis

oppfatningen er

at diakonalt arbeid på ingen måter skiller seg ut fra offentlig helse- eller sosialt arbeid, blir det vanskelig å hevde at diakonifaget er noe egenartet. Selvfølgelig kan det gjøres historiske studier både om opprinnelsen og om utviklingen av diakonale institusjoner, men slike studier vil bare være deskriptive. Det vil være vanskelig å se at normative prinsipper kan brukes på en annen måte overfor diakonale institusjoner enn for tilsvarende offentlige. Innenfor dette praksisområdet er det vanskelig å se noen grunn for å ramme inn diakonien og gjøre den i et eget fagområde.

Som vi skal se i det følgende finnes det også lignende vanskeligheter når det gjelder de teologiske og ideologiske rammene som vanligvis er blitt brukt for å begrunne

diakonien sin identitet. Og det må fastholdes at diakonien uten slike rammer kan risikere å bli oppfattet til bare å være en bestemt tradisjon innenfor helse- og sosialsektoren, om enn med en slags tilknytning til kirken. Det er imidlertid ikke overbevisende å presentere diakonien som eget område for vitenskapelig studium dersom diakonien bare er hva såkalte diakonale institusjoner og diakoner tilfeldigvis gjør. Igjen vil mangelen på normative prinsipper for å bedømme denne praksisen bli iøynefallende. Det samme vil gjelde eventuelle forsøk på å bygge opp etterprøvbare teorier.

II) Den diakonale praksis, slik som vi kjenner den fra Nord-Europa og hovedsakelig i de lutherske kirkene, har sine historiske røtter i vekkelsesbevegelser i Tyskland i den første halvdel av det 1900 århundre. Bevegelsen var dypt preget av personligheter som Fliedner og Wichern, og diakoni kom til å bli forstått som et personlig, praktisk og framfor alt åndelig svar på Guds kall til å hjelpe mennesker i nød. Det voksende fellesskap av diakonisser og diakoner ble påvirket av katolske ordener, særlig i spørsmålet om livsstil med puritanske dyder og krav om

ydmuk lydighet. Denne livsstilen gav identitet og styrke til å møte kompliserte utfordringer. Med dette utgangspunktet ble det grunnlagt et forbløffende stort antall diakonale institusjoner i løpet av de følgende hundre år, også i de nordiske land. Over alt kom disse anstaltene til å spille en sentral rolle i utviklingen av et profesjonelt hjelpeapparat. På mange måter kom den diakonale praksis til å danne mønster for det som senere skulle bli forstått som offentlig ansvar innenfor disse områdene.

For mange er det dette diakoni handler om. I vår del av verden er hundrevis av institusjoner og aktiviteter rotfestet i denne tradisjonen. Riktignok har viktige endringer funnet sted. I dag er det færre diakonisser og fellesskapene av søstre og brødre spiller en langt mindre rolle enn tilfellet var for hundre år siden. Den pietistiske tradisjonen har ikke samme innflytelse som tidligere. For mange er imidlertid den mest urovekkende endringen relatert til det faktum at den kvalitative forskjellen mellom diakonale institusjoner og andre tilsvarende offentlige ikke er så iøynefallende som den var til å begynne med. Det er ikke uten videre lett å oppdage forskjellen mellom et offentlig og et diakonalt sykehus.

Del 1 Denne artikkelen er bygget på et foredrag holdt på en internasjonal diakonikonferanse i Lahti i september 1998.

fagområde, det vil si med eget teoretisk rammeverk og med status som vitenskapelig disiplin ?

I denne artikkelen skal jeg først diskutere noen av de teoretiske vanskelighetene som kan se ut for å hindre dette. Dernest vil jeg i den andre delen skissere en modell for hvordan diakonivitenskapen kan bestemmes epistemologisk, det vil si innenfor bærekraftige erkjennelsesteoretiske rammer.

Hva er årsaken til at det tilsynelatende er liten vitenskapelig interesse for diakonal praksis og refleksjon? Innen teologien vies diakoni som tema liten oppmerksomhet. Riktignok kan diakoni framstilles som ett av mange områder innenfor praktisk teologi. I kirkehistorien legges det mest vekt på lærespørsmål og personligheter

Diakonens teoretiske rammer

Begge er finansiert av det offentlige, det profesjonelle arbeidet er det samme og det er vanskelig å se forskjell når det gjelder gruppene av ansatte.

På denne bakgrunn må det spørres: Hvilken mening gir det å kalle denne spesielle virksomheten innenfor helse- og sosialsektoren og deres respektive institusjoner for diakonale? Ut fra hvilket teoretisk grunnlag skal dette

bestemte handlingsrommet defineres som diakonalt? Eller for å gjenta åpnings-spørsmålet i denne artikkelen med andre ord: Er det mulig å gi diakonal praksis et teoretisk rammeverk som kan gi svar på spørsmål knyttet til diakoniens hvorfor, hvor og hvordan? Kan slike spørsmål bli formulert i samsvar med prinsippene for en vitenskapelig diskurs? Med andre ord: Er det mulig å konstrue-

re en diakonivitenskap?

Som kjent er slike spørsmål ikke nye. Helt siden den moderne velferdsstaten begynte å ta over oppgaver som de diakonale institusjoner tidligere hadde hatt ansvar for, har disse vært merket av en grunnleggende tvil: Har disse institusjonene nå utspilt sin rolle i samfunnet? Ellers var dette en tid for fornyelse og endring for diakonien?

De som forsøkte å argumentere for diakonien i denne nye situasjonen grep gjerne til to slags argumentasjon:

Den første argumenterte innenfor teologien og søkte å finne et grunnlag for fornyelse av den diakonale praksis hovedsakelig orientert ut fra bibelsk materiale og tradisjonen i den tidlige kirke. Problemet med denne tilnærmingen er at den lett blir ekklesiosentrisk, og at den slår seg til ro med teologiske argumenter når spørsmål om diakoniens begrunnelse skal drøftes. Dette kan oppfattes som en tilbaketrekning av diakonien fra det offentlige rom, til interne kirkelige aktiviteter. Følgen av dette er at det noen ganger blir vanskelig å se forskjellen mellom diakonalt arbeid og ordinær pastoral virksomhet innenfor dette perspektivet. Det er vanskelig å se hva som gjør denne aktiviteten til diakoni.

Den andre tilnærmingen er mye mer orientert av samfunnsvitenskap og sosialtikk. De som følger denne tilnærmingen tar gjerne til orde for det legitime rom ikke-offentlige aktører bør ha innenfor helse- og sosialsektoren. De ser dette som et uttrykk for kristent medansvar for oppbygging av et menneskelig, rettferdig, deltakende og bærekraftig samfunn. Diakoni er innenfor dette synspunktet ett av

DIAKONI VITENSKAP

mange eksempler på konkret kristent svar på sosiale utfordringer.

Denne posisjonen er imidlertid heller ikke problemfri. Hvis det er samfunnet (deet offentlige rom) som gir kontekst og betingelse for kristen tjeneste, hvorfor skal man da ha diakonale institusjoner? Burde ikke da alle institusjonene være offentlige, og hvis ikke, hvor ligger forskjellen mellom dem? Dersom det er skaperverket som helhet som er arena for denne tjenesten, hvorfor avgrense diakonien til bestemte profesjoner og virksomheter innenfor helse og sosial omsorg? Dersom diakonien skal forstås på samme altomfattende måte som etikken, eventuelt kristen etikk, hvordan kan det da være mulig å bygge opp en diakonivitenskap som har et annet område som gjenstand for sitt studium enn det som gjelder for sosialetikken i videst forstand? Og hvordan unngå at den diakonale praksis innenfor dette perspektivet enten sekulariseres eller forblir uten egen identitet på grunn av de kjennetegn som gis av institusjon og profesjonalitet?

Felles for begge tankemodellene er at de ikke makter å fastholde en overbevisende sammenheng mellom kirke og samfunn. Det kan være at denne vanskeligheten har sin årsak i den historiske praksis i de lutherske nasjonalkirkene. Etter reformasjonen utviklet det seg en forståelse av enhet mellom kirke og nasjon, og med en teologisk oppfatning av statsmakten

som bærer av kirkelig autoritet og ansvar. Denne posisjonen er opprettholdt i statskirkestrukturen i de nordiske land. Teologisk ble denne konstruksjonen ofte grunnlagt gjennom dialektikken mellom den synlige og usynlige kirke, noe som betyr at den sanne kirke også finnes utenfor rammene til den organiserte, synlige kirke. Som følge av dette kan ikke kristent liv og tjeneste bli avgrenset til det som kommer til uttrykk gjennom lokalmenigheten og de spesifikt kirkelige aktiviteter. På tilsvarende måte er det ikke bare kirkens ansatte som bidrar til å virkeliggjøre kirkens kall. Både fyrste og bonde, hver i sin stand, er medarbeidere i Herrens tjeneste. Med dette synspunktet kan profesjonelt arbeid i en helseinstitusjon i like stor grad være sann diakoni som aktiviteter opprettholdt av kirkelige instanser.

I et samfunn hvor alle borgere ble ansett for å være kristne og med kongen som kirkens mest prominente medlem, hadde det mening å knytte diakonalt arbeid til politisk ansvar og offentlige institusjoner. I forlengelsen av denne oppfatningen kan den diakonale bevegelsen på 1800-tallet oppfattes som en kjempemessig bestrebelse på å gjenkristne samfunnet og gi kristne dyder en ny rolle knyttet til praktisk omsorg for mennesker i nød. Wichern så indremisjon og diakonal virksomhet som to dimensjoner ved ett og samme prosjekt, nemlig å redde det kristne samfunnet fra

sammenbrudd og ødeleggende ideologier.

I dag er denne posisjonen langt mer komplisert og det trenges nye modeller for å få til relasjonen mellom kirke og samfunn. Det er blitt problematisk å løse diakonien fra den synlige kirke, i det minste av to årsaker. Den første gjelder kjennetegn ved det moderne, og vel så mye det postmoderne samfunn. Ikke bare sekularisering, men også religiøs og ideologisk pluralisme, motsier en forståelse av samfunnet som kristent og dermed som bærer av grunnleggende kirkelige strukturer slik det var mulig å tenke på 1500-tallet. Dette har selv sagt konsekvenser for diakoniforståelsen.

Den andre årsaken er like viktig. Hvis diakonal praksis er plassert i det offentlige rom eller i diakonale institusjoner utenfor rekkevidden til den lokale menighet, så vi den - og hele den synlige kirke - miste en vesentlig side ved sitt vesen. Følgene av dette er at det utvikles en kirke som hovedsakelig er opptatt med ord og liturgi.

Det er derfor forståelig at det er gjort mye for å rotfeste den diakonale praksis i den synlige kirkes liv og struktur. Den finske kirke har hatt en ledende rolle i denne prosessen med beslutningen om at hver menighet skal ha en diakoniarbeider. Det har vært en ledende tanke i det som vi kan kalle den skandinaviske diakonimodellen og som i løpet av de siste tiårene også har fått gjennomslag i Den norske kirke.

I det praktiske rammeverket omkring denne fornyelsen er det et hovedpoeng at den offisielle kirke nå framstår som ansvarlig subjekt for diakonien. Diakonene blir ikke lenger innviet innenfor rammen av utdanningsinstitusjon og diakonfelleskap, nå vigsles de av biskopen og får legal status som kirkelige medarbeidere. På tilsvarende måte er arenaen for den diakonale praksis blitt flyttet fra institusjoner til lokalmenigheter. Dette har også følger for den faglige profilen. I stedet for en mer individuell og terapeutisk tilnærming slik tilfellet var i de diakonale institusjonene, gis det nå mer oppmerksomhet til fellesskapet kvaliteter og muligheter. Denne mer holistiske tilnæringsmåten har også åpnet for den åndelige dimensjonen ved diakonalt arbeid. Den har også ført til mer samhandling mellom profesjonelle og frivillige. Følgen har også vært mindre avhengighet av offentlige midler og organisasjonsformer.

Sammen med disse endringene som framfor alt er knyttet til praksis og struktur, kan man se en tilsvarende endring når det gjelder det teoretiske rammeverket. Et hovedargument har vært det samme som grunnleggerne av den diakonale bevegelse på 1800-tallet brukte, nemlig at oppbyggingen av diakonal virksomhet i menighetene med en vigset diakon som leder, betyr en gjenopprettelse av bibelske tradisjoner. Ifølge en slik tankegang hadde kirken allerede på nytesta-

mentlig tid opprettet en diakontjeneste med hovedansvar for omsorgsarbeid. Dagens diakoni oppfattes således å være i kontinuitet med denne tradisjonen.

Nyere forskning har imidlertid vist at en slik teoretisk ramme har en rekke svake punkter.

Det første problemet som må noteres har å gjøre med det faktum at det greske ordet "diakoni" og dets tilknyttede begreper, ikke betyr "ydmyk tjeneste". Verken i Det nye testamente eller i samtidige greske skrifter finnes det utsagn som knytter diakoni-begrepet direkte til barmhjertighetsarbeid. Den australske teologen John. N. Collins har på en overbevisende måte gjort dette klart og også avvist den vanlige posisjonen at diakoni-begrepet brukes på en annen måte i Det nye testamente enn i samtidig gresk, og da nettopp som selvoppofrende tjeneste for andre.

Collins har bare delvis rett når han legger skylden for denne vanlige fortolkningen innenfor teologien på H. E. Beyer som i en artikkel i Kittels teologiske leksikon til Det nye testamente fra 1935 oversetter diakonein (verbet) med "å utøve aktiv kristen kjærlighet for nesten". Antakelig er denne tolkningen like gammel som den diakonale bevegelse, og den har hatt enorm betydning for utviklingen av diakonalt arbeid. Denne tolkningen gjorde det naturlig å se sykepleie og sosialt arbeid som relevante områder for diakonal prak-

sis. Vi ser nå at dette mest sannsynlig er grunnlagt på en mistolkning av de greske begrepene.

Det er veldig få språklige indikatorer for at diakoni umiddelbart kan knyttes til barmhjertighetsarbeid. Heller ikke tolkningen "tjeneste ved bordet" er sentral, kan Collins påvise. Dette problematiserer en annen lang tolkningstradisjon som står sterkt i noen konservative teologiske kretser, med det sikte at diakonens liturgiske rolle på denne måte kan oppgraderes. Collins har på en overbevisende måte dokumentert at diakoni oftest blir brukt for oppdrag gitt til betrodde personer, ofte i rollen som en autorisert mellommann ("go-between"). I nytestamentlig språkbruk impliserer diakoni svært ofte et oppdrag gitt av Gud. Den som utøver oppdraget handler alltid på en måte som inkluderer både ord og gjerning. Fra dette språklige synspunktet er det vanskelig å konkludere at diakoni er ydmyk tjeneste til beste for de nødstedte og ennå mer at det skulle ta konkret form som sykepleier eller sosialt arbeid. Helt andre argumenter er nødvendige hvis man ønsker å komme til slike konklusjoner.

De samme vanskelighetene oppstår hvis man forsøker å begrunne diakoners arbeid ut fra praksis i den eldste kirke. Det diakoner gjorde da og hva diakoner gjør i dag synes å være to ganske forskjellige ting, betinget av de ulike historiske kontekster som kirken er i. Derfor kan ikke situ-

asjonen da framholdes som normativ for kirken i dag.

Det må derfor konkluderes at det teologiske rammeverket som normalt er blitt brukt for å gi den diakonale praksis et teologisk grunnlag, ikke er bærekraftig. Hvis dette er riktig, blir det ekstra vanskelig å utvikle en diakonifaget som akademisk disiplin all den tid teologiske begreper brukes relatert til en praksis på en måte som vanskelig kan grunngis faglig. Konsekvensen av dette er en

fundamental kritikk, ikke bare av den tradisjonelle institusjonsdiakonien, men også av nyere forsøk på å fornye den diakonale praksis innenfor rammen av den synlige kirken.

Kan denne kritikken bli møtt på en måte som kan gi diakonien et annet og mer konsistent teoretisk rammeverk, også med henblikk for det teologiske grunnlaget? Det kommer vi tilbake til i neste del av denne artikkelen. ●

MER ENN OMSORG...

Perspektiver på vernepleierfaget

Festskrift til Rogaland Vernepleierhøgskoles 30. årsjubileum. En samling artikler som viser noe av det som rører seg i fagmiljøet på høgskolen ved teskelen til et nytt århundre.

Emner som blir presentert, er vernepleierutdanningens historie, det diakonale perspektiv på vernepleierutdanningen, nye samhandlingsmønstre via rollespill, sorg hos utviklingshemmede, kroppsbilde og symbolverden, det å være foreldre til voksne utviklingshemmede, biblioteket som formidler av kunnskap til mennesker med psykisk utviklingshemming og objekt-orientert tenkning i studiet av mennesket.

Boka inneholder også en hilsen med et tilbakeblikk over de siste 10 år fra forbundsleder i sentralstyret for Det Norske Diakonforbund og styreleder i høgskolens styre, Kjell Arne Medhaug.

**JEG BESTILLER HERVED ..... EKSEMPLAR AV BOKA:
MER ENN OMSORG ... A KR, 200.-**

Navn: .....

Gateadresse: .....

Postnr/poststed: .....